

УДК 262.1: 930(477.83/.86)

Ігор Дрогобицький
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Співдія редемптористів та духовенства підпільної УГКЦ зі структурами національного руху Опору у документах репресивних органів влади (березень – квітень 1950 р.)

Представлені матеріали розкривають агентурно-репресивну роботу радянських спецорганів проти націоналістичного підпілля на початку весни 1950 р. (період березня–квітня). Паралельно велася «розробка» осіб із середовища катакомбної Української Греко-Католицької Церкви (далі – УГКЦ), які мали досить тісні контакти з представниками Організації українських націоналістів (бандерівців) (далі – ОУН (б)). Аналіз документів дає підстави стверджувати про взаємодію духовно-релігійних та військово-політичних національних структур у протидії процесу радянської краю.

Ключові слова: національний рух Опору, ОУН (б), підпілля, УГКЦ, репресивна політика.

Сучасність уможливорює розширення аналізу національного життя Галичини у післявоєнний період. Актуальним у цьому контексті є впровадження у широкий науковий обіг донедавна засекречених матеріалів органів радянського карально-репресивного апарату.

Мета представленої нижче матеріалу полягає у висвітленні окремих епізодів протистояння МДБ із націоналістичним підпіллям навесні 1950 р. та місця у цьому процесі окремих представників греко-католицького кліру загалом і редемптористів зокрема. Об'єктом дослідження виступає національно-визвольна боротьба українців Галичини, а предметом – прояви співдії осіб націоналістичного руху та підпільної УГКЦ.

Зауважимо, що системне вивчення означених проблем створює передумови для поглибленого відтворення суспільних процесів, зокрема, подій національно-визвольного руху та діяльності катакомбної УГКЦ, які слід трактувати як невід'ємні елементи спротиву українського соціуму Галичини процесам радянської краю.

У 1950 р. представникам радянських карально-репресивних органів вдалося захопити живими зв'язкових керівника національного руху Опору Р. Шухевича, зокрема «Дарку» (Гусяк Дарія Юріївна, 1924 р. н., захоплена 3 березня 1950 р. у Львові; попередньо у січні 1950 р. в с. Дегово Рогатинського району затримали її матір – Гусяк Марію¹; результатом

¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Докладная записка о ходе следствия по делу функционеров – “Анны”, “Дарки” и др. (1950 г.) (далі – Докладная записка...) // Сборник документов о структуре и характере антисоветской деятельности “Организации украинских националистов – ОУН” и “Украинской повстанческой армии – УПА”; о методах и приемах агентурно-оперативной работы органов государственной безопасности Украины по ликвидации организованного подполья ОУН и вооруженных банд УПА на территории республики в период 1943–1954 гг. (далі – Сборник документов ...). В 98 т. – Фонд печатных изданий № 13. – Архив № 372. – Т. 88 (Документы характеризующие значение и

вдалої розробки «Дарки» стала ліквідація Р. Шухевича у с. Білогорща (5 березня 1950 р.), «Анну» (Дидик Галина, 1912 р. н., затримана в ході проведення вищезгаданої операції у с. Білогорща), «Роксолану» (Ільків Ольга, 1920 р. н., затримана 14 березня 1950 р. у Львові²).

Водночас, після ліквідації генерал-хорунжого, представники Міністерства державної безпеки (далі – МДБ) не призупинили масштабну роботу з виявлення організаційних зв'язків Р. Шухевича. Серед них були такі, що безпосередньо стосувалися чільних осіб на той час вже катакомбної УГКЦ.

Один із них – Микола Іванович Хмільовський³ (1876 р. н.⁴, с. Покропивна Козівського району Тернопільської обл.), який був затриманий у результаті проведеної 31 березня 1950 р. «чекістсько-військової» операції. У заарештованого вилучили листівки антирадянського змісту «До людей доброї волі» та «Голос людей з кіл, що проживають легально», автором яких виступала особа під псевдонімом «Аксіос».

На основі інформації з блокнота, вилученого у Р. Шухевича, слідчим МДБ було відомо, що останній особисто давав доручення «Аксіос-100» про написання листівки «До людей доброї волі». Крім цього, в записнику стверджувалося, що «Аксіос» уведений до складу Української Головної Визвольної Ради (далі – УГВР)⁵. У руках представників МДБ на той час був перехоплений лист Р. Шухевича до Проводу ОУН (б) за кордоном, у якому інформувалося про кооптацію до складу УГВР представників націоналістичного підпілля («Леміш» (Василь Кук), «Север» (Петро Федун)) і особи із греко-католицького духовенства. Її встановлення стало одним із важливих завдань для радянських спецорганів у боротьбі з національно-визвольним рухом, адже УГВР вважалася чільним його органом.

Підозра падала на попередньо захоплених священників ГКЦ – Р. В. Чайковського, М. С. Головацького та І. І. Паснака. Щоправда «наявні версії про можливу причетність до УГВР арештованих до цього священників... в ході слідства не підтверджувалися»⁶. Тому першочергове завдання полягало у тому, щоб «якомога швидше отримати покази

приемы захвата бандитов, оперативное использование их в чекистских мероприятиях по ликвидации вооруженного бандоуновского подполья в 1944–1954 гг. В 88–89 гг.). – Арк. 72.

² Ільків Ольга Фаустинівна. – [Електронний ресурс] / Ільків Ольга Фаустинівна. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Ільків_Ольга_Фаустинівна

³ У згаданих документах МДБ він фігурує як «Хмелевський».

⁴ 1876 р. н. М. І. Хмільовського подається у документах МДБ: ГДА СБУ – Докладная записка... // Сборник документов... В 98 т. – Ф. №. 13. – Арх. № 372. – Т. 88. – Арк. 94. У інтнет-ресурсах вказується 1882 р. Див. для порівняння: Хмільовський Микола. – [Електронний ресурс] // Хмільовський Микола. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Хмільовський_Микола.

⁵ ГДА СБУ – Докладная записка... // Сборник документов... В 98 т. – Ф. №. 13. – Арх. № 372. – Т. 88. – Арк. 95. УГВР це «всеукраїнський представницький орган політичного керівництва національно-визвольною боротьбою українського народу в 1940–1950-х рр.». Цит. за Т. Андрусяк. Українська Головна Визвольна Рада // Довідник з історії України (А–Я). – К.: Генеза, 2001. – С. 911–912. Про УГВР розгорнутіше можна дізнатися зокрема із: Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). – Львів: Часопис, 2012. – С. 377–379.

⁶ ГДА СБУ – Докладная записка... // Сборник документов... В 98 т. – Ф. №. 13. – Арх. № 372. – Т. 88. – Арк. 95.

Хмелевського, так як не виключалося, що саме він і є «Аксіос-100», уведений до УГВР»⁷.

У ході слідства М. Хмільовський спершу ствердив, що після арешту митрополита Й. Сліпого він обійняв посаду капітулярного вікарія і нелегально очолював УГКЦ у Львівській єпархії. Крім цього, він ствердив, що у 1947 р. за посередництвом греко-католицького священника Кладочного⁸ ним було здійснено спробу проінформувати Ватикан про стан унійної Церкви. Для реалізації цього завдання о. Кладочний одержав, зокрема, рекомендаційні листи до кардинала Ежена Тіссерана, єпископа Івана Бучка та керівника ЧСВВ Йосипа Заячківського. Окрім цього, М. Хмільовський назвав представників унійного духовенства, які були причетні до функціонування підпільної ГКЦ і у такий спосіб «активно проводили антирадянську діяльність», серед яких вказувався Іван Стефанович Зятюк – «настоятель монастиря Редемптористів»⁹. М. Хмільовський стверджував, що останній знаходиться на свободі та виконує обов'язки вікарія підпільної УГКЦ.

На той час І. Зятюк сидів у в'язниці м. Золочів за звинуваченням у порушенні ст. 54-10 ч. I КК УРСР. У документах МДБ зазначається, що у напрямі, який було окреслено М. Хмільовським, І. Зятюк «УКДБ Львівської області не допитувався і показів про свою злочинну діяльність не дав»¹⁰. Через це його приконвоювали із Золочівської в'язниці та піддали «активному допиту», під час якого було проведено коротку очну ставку з М. Хмільовським. Саме після цього І. Зятюк почав давати покази «про свої зв'язки з антирадянським греко-католицьким підпіллям», зокрема:

а) підтвердив факт того, що з грудня 1948 р., виконуючи обов'язки настоятеля монастиря редемптористів у с. Унів Перемишлянського району Львівської області, паралельно здійснював функції генерального вікарія ГКЦ;

б) ствердив, що до згаданого терміну відповідні обов'язки виконував де Вохт, який, маючи громадянство Бельгії, перед своїм висланням за кордон СРСР передав йому відповідні права, підкреслюючи, що до цієї справи він уповноважений митрополитом Й. Сліпим. При цьому де Вохт вручив відповідний лист владики;

в) показав, що в жовтні 1948 р. він особисто одержав лист Сліпого (в тексті документа – «Слицького») з табору, де останній вітав його із призначенням;

г) підтвердив факти зустрічей із М. Хмільовським, упродовж яких обговорювалося становище унійної Церкви;

д) показав, що всі документи, які стосуються його призначення на генерального вікарія, було захищено при співдії священника Григорія

⁷ Там само. – Арк. 95.

⁸ У документі стосовно нього є наступна примітка – «...наш агент “Тихий”, заарештований і засуджений». ГДА СБУ – Докладная записка... // Сборник документов... В 98 т. – Ф. №. 13. – Арх. № 372. – Т. 88. – Арк. 95.

Напевно йдеться про о. Йосифа Андрійовича Кладочного (1906–1994 рр.), багаторічного в'язня радянських концентраційних таборів, згодом – ченця-студита.

⁹ ГДА СБУ – Докладная записка... // Сборник документов... В 98 т. – Ф. №. 13. – Арх. № 372. – Т. 88. – Арк. 96.

¹⁰ Там само. – Арк. 96.

Васильовича Мисака (1909 р. н., із с. Тищиця Кам'янка-Бузького району Львівської області)¹¹.

На той час Г. Мисак також перебував у Золочівській в'язниці за аналогічним звинуваченням. Проте слідство за його справою вважалось завершеним. Після виявленої інформації Г. Мисака було передано у розпорядження слідчої групи, але на допитах він категорично відмовився підтверджувати свої зв'язки із катакомбною Церквою. Переломним моментом у роботі з ним стало проведення очної ставки із І. Зятиком, після чого Г. Мисак підтвердив зв'язки з підпільною ГКЦ та вказав на місцезнаходження документів, що стосувалися призначень керівництва Церкви. Назвав, зокрема, жителя с. Збоїська Мороза та жительку м. Львів Ривак. При обшуці в помешканні першого віднайдено зброю, пропагандистську літературу антирадянського спрямування (чи не забагато, як на вірного), а також «надійно заховані під будинком різноманітні церковні документи і 476 американських доларів» (гвинтівка і антирадянська література згадок про надійне зберігання не заслужили). Проте констатовалося, що листування із митрополитом Й. Сліпим віднайдено не було¹².

У роботі із М. Хмільовським надалі представники спецслужб удалися до активного використання камерної агентури. Зокрема, було залучено агента «Лабу», який, попередньо перебуваючи у камері з греко-католицькими священиками Чайковським, Головацьким та Паснаком, «добре вивчив окремі штрихи з побуту греко-католицьких священиків, що дало йому можливість правильно вибрати лінію поведінки в спілкуванні з Хмелевським. «Лаба» незабаром увійшов у довір'я до Хмелевського і останній почав розповідати йому дещо про свої зв'язки з ОУН і деяку організаційну діяльність. Все це було використано для розкриття Хмелевського»¹³.

Подальше застосування агентурно-слідчої розробки М. Хмільовського розкрило його зв'язки із священиком УГКЦ Яковом Білоскурським (1906 р. н., м. Стрий), який знаходився на нелегальному становищі. Останнього було затримано у Львові 12 квітня 1950 р. Разом із М. Хмільовським його особу згадували у своїх показах зв'язкові Р. Шухевича.

У ході слідства Я. Білоскурський підтвердив особисті зв'язки із ОУН (б) від 1929 р; вказав, що у 1944 – 1947 рр. виконував функції референта пропаганди Тернопільського обласного проводу, а в останній час утримував пункт зв'язку Центрального проводу (далі – ЦП) ОУН (б), контактуючи із зв'язковими Р. Шухевича та його охороною. Стосовно М. Хмільовського Я. Білоскурський підтвердив факти виконання ним функцій капітулярного вікарія, підтримки контактів із Ватиканом та написання листівки «До людей доброї волі» із критикою «возз'єднання».

Використовуючи зібраний матеріал, слідчі МДБ 15 квітня 1950 р. змусили М. Хмільовського до зізнання. У результаті він підтвердив зв'язок

¹¹ Там само. – Арк. 96–97.

¹² Там само. – Арк. 97. На нашу думку інформація про антирадянську літературу та зброю є спробою слідства «підставити» особу підозрюваного.

¹³ ГДА СБУ – Докладная записка... // Сборник документов... В 98 т. – Ф. №. 13. – Арх. № 372. – Т. 88. – Арк. 98.

із підпіллям ОУН (б), а саме те, що із 1947 р. мав зустрічі із керівниками Опору, вів систематичне листування із Р. Шухевичем, конспіруючись під псевдонімами «44-44», «100»; з 1947 р. діяв під псевдонімом «Аксіос»; у червні 1948 р. за ініціативою ЦП ОУН (б) був кооптований до складу УГВР.

М. Хмільовський вказав, що у листуванні з Р. Шухевичем піднімалося питання стану ГКЦ, і через останнього двічі спрямовував інформацію до Ватикану, де вказувалося число священників, які погодились на возз'єднання, і навпаки – відмовилися від його визнання, а також число заарештованого духовенства ГКЦ.

М. Хмільовський також розкрив окремі аспекти прийняття рішень Великим Збором ОУН (б), у ході проведення якого було прийнято рішення про необхідність конфіскації земельних угідь ГКЦ. У листуванні із Р. Шухевичем М. Хмільовський обґрунтовував неприпустимість такої політики, що в свою чергу призведе до підриву економічної основи функціонування Церкви. У відповідь Р. Шухевич вказав, що причиною такого рішення став вплив представників ОУН (б) із східних областей України. Натомість генерал-хорунжий запевнив, що «ОУН... завжди буде вірна греко-католицькій Церкві і не буде обмежувати її інтересів»¹⁴.

Таким чином, документи радянських репресивних органів дають змогу розкрити специфіку суспільно-політичного життя краю у відповідний період; відтворити способи боротьби із національним рухом Опору загалом та протистояння із УГКЦ зокрема.

Упровадження в науковий обіг джерел із архівів МДБ уможливило здійснення глибшого аналізу масштабів та форм спротиву українців Галичини політиці радянської країни. У цьому руслі розгорнуте дослідження взаємодії націоналістичного підпілля та структур катакомбної УГКЦ потребує поглибленого комплексного джерелознавчого та порівняльного аналізу вищезгаданих архівних матеріалів.

Ihor Drogobyskyy

Accord the Redemptorists and the clergy of the underground Ukrainian Greek Catholic Church with the structures of the national movement in the documents of the repressive soviet structures (March – April 1950 year)

The materials reveal the repressive Soviet work against the national underground in the early spring of 1950 (the period of March-April). Along conducted "development" persons from among the underground Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), who had a very close contact with the representatives of OUN (b). Document analysis gives reason to believe the interaction of religious and political-military national structures to counter the process of Sovietization edge.

Keywords: national resistance movement, the OUN (b), underground UGCC, repressive policies.

¹⁴ ГДА СБУ – Докладная записка... // Сборник документов... В 98 т. – Ф. № 13. – Арх. № 372. – Т. 88. – Арк. 100.